

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Τὸ μόνο πλάσμα στὸν κόσμον ποὺ ἔχει προικισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ μετὰ τὸ χάρισμα τῆς ὁμιλίας, δηλαδὴ τοῦ ἔναρθρου λόγου, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἱκανότητα νὰ ὁμιλεῖ τοῦ δόθηκε παράλληλα μετὰ τὴν ἱκανότητα νὰ σκέπτεται, νὰ στοχάζεται. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μόνο λογικόν, δηλαδὴ τὸ μόνο σκεπτόμενον, πλάσμα στὸν κόσμον. Ἡ σκέψη καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀλληλένδετα, τὸ πρῶτον ἐκφράζεται μέσῳ τοῦ δευτέρου. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ὁ λεπτός καὶ ὑψηλὸς στοχασμὸς τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου εἶχε ἀνάγκη γλωσσικοῦ ὀργάνου καλλιεργημένου, γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ στοχασμοῦ, δηλαδὴ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων του, μετὰ τὸν παράλληλον ἐμπλουτισμὸ τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, παράλληλα μετὰ ὅσα προσφέρει ἡ πολιτισμικὴ πρόοδος, κανονικὰ συμβαδίζει ἀπαραιτήτως καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γλώσσας.

Μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἡ γλώσσα ἀπέβη καὶ στοιχεῖο ἐθνικῆς ταυτότητας. Λαοὶ μετὰ μακροαἰῶνα, ἀδιάσπαστη πνευματικὴ παράδοση εἶναι ἐπόμενο νὰ διαθέτουν γλώσσα πλούσια, καταξιωμένη ἀπὸ σειρὰ λαμπρῶν συγγραφέων, ποὺ ξεχώρισαν σὲ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου, γλώσσα κατάλληλη, γιὰ νὰ ἐκφράσει μετὰ λεπτότατες ἀποχρώσεις ὄχι μόνον πολυπλοκές συλλήψεις τοῦ νοῦ καὶ ποικίλους παλμούς τῆς καρδιάς, ἀλλὰ καὶ γλώσσα

ἐξελίξιμν, γόνιμν, ἱκανὴ νὰ δημιουργήσῃ νέους ὄρους, νέες ἔννοιες, κατὰ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπομένως, ἡ γλώσσα εἶναι ἐργαλεῖο

*Ἡ σκέψη καὶ ὁ λόγος εἶναι
ἀλληλένδετα, τὸ πρῶτον
ἐκφράζεται μέσῳ τοῦ
δευτέρου.*

ἀναντικατάστατο, ἀπαραίτητο στὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, μέσον ἐλεύθερης ἐκφράσεως καὶ ἐπικοινωνίας τόσο μετὰ τὴν προφορικῇ, ὅσο καὶ μετὰ τὴ γραπτὴ μορφή. Ἡ δύναμὶς τῆς εἶναι ἐκπληκτικὴ. Μὲ τὴ γλώσσα προσευχόμεσθε καὶ καταριόμεσθε, περιπατοῦμε, ἀπειλοῦμε, παρηγοροῦμε, συμβουλευόμεσθε, παροτρύνουμε ἢ ἀποτρέπουμε, γράφουμε ποίηση καὶ πεζογραφία, κυρίως ἐπικοινωνοῦμε. Ἐνὸς μιλοῦμε, εἴμεθα ζωντανοί. Τὸ θεῖον δῶρον τοῦ λόγου, διαμορφωμένο σὲ γλώσσα, μᾶς ἔχει δοθεῖ, γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε μετὰ ἀπόλυτη ἐλευθερία. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου εἶναι βασικόν, οὐσιώδες ἀνθρώπινο δικαίωμα.

Ὅμως τὸ δικαίωμα τοῦ λόγου χρησιμοποιήθηκε καὶ χρησιμοποιεῖται πονηρὰ, κυρίως ὅταν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ σκοποὺς ὀλοκληρωτικούς. Ἄς μὴν ἀνατρέξουμε στοὺς σοφιστές. Στὸν αἰῶνα μας

ό ολοκληρωτισμός οίουδήποτε χρώματος έχει μοναδικό του στόχο την ύποταξη του ανθρώπου, στόχο καθόλου εύκολο, αφ' ενός επειδή ο άνθρωπος στοχάζεται, και αφ' ετέρου επειδή διαθέτει γλώσσα και όπωσδήποτε έχει την τάση να εκφράζεται κάτω από όποιεσδήποτε συνθήκες.

Υπό συνθήκες ολοκληρωτισμού, ή εξουσία περιέρχεται κατά κανόνα στους ολίγους, οι όποιοι επιβάλλονται στους πολλούς. Για να κρατηθούν οι πολλοί στην κατάσταση της ύποταξης, έπιστρατεύεται συνήθως ή βία με όλες τις άπεχθεις μορφές της, που άποβλέπει στην έξουθένωση των σωματικών δυνάμεων και στην κάμψη της ψυχικής αντίστασέως του άτόμου.

Άλλά μέσον έξυπηρετικό και άποτελεσματικό είναι επίσης ή γλώσσα. Έκείνοι που βρίσκονται στην έξουσία φροντίζουν να δημιουργούν την κατάλληλη γλωσσική άτμόσφαιρα, που θα περιβάλλει το καθέστώς τους. Έπιστρατεύουν τους ειδικούς που θα πλάσουν ένα είδος γλωσσικής

άν αυτό φαίνεται παράδοξο. Γι' αυτό ό ολοκληρωτισμός χρειάζεται τη γλώσσα. Άυτή είναι το εργαλείο με το όποιο θα έξαπολυθεί ή προπαγάνδα, ή δέ καλά μελετημένη προπαγάνδα φέρνει άποτελέσματα στους άμυήτους, είναι το όργανο του κυβερνών. Με το εργαλείο αυτό θα άνατραπούν οι καθιερωμένες άξιες, θα προβληθούν νέες, άμφίβολης ποιότητας, θα διαστρεβλωθεί ή Άλήθεια, για να έξυπηρετηθεί το Ψέμμα. Παράδειγμα οι Ναζί, οι όποιοι μιλούσαν για «μετεγκατάσταση» των Έβραίων σε «στρατόπεδα εργασίας», ενώ έγνώριζαν πολύ καλά ότι τους έστελλαν σε στρατόπεδα έξοντώσεως. Στην πύλη του Άουσβιτς υπήρχε ή πασίγνωστη έπιγραφή »Arbeit macht frei« (Η εργασία έλευθερώνει). Φρίττει κανείς μπροστά σε τόσο κυνισμό, έφάμιλλο της άπάτης την όποια περιέχει το σύνθημα. Η άπάτη είναι ένσυνείδητη. Οι δημιουργοί της είχαν πλήρη έπίγνωση του ψεύδους που προέβαλλαν, όπως είχαν πλήρη έπίγνωση, όταν έπεξεργάσθηκαν, π.χ., τη

Ό ολοκληρωτισμός χρειάζεται τη γλώσσα. Άυτή είναι το εργαλείο με το όποιο θα έξαπολυθεί ή προπαγάνδα, ή δέ καλά μελετημένη προπαγάνδα φέρνει άποτελέσματα στους άμυήτους, είναι το όργανο του κυβερνών. Με το εργαλείο αυτό θα άνατραπούν οι καθιερωμένες άξιες, θα προβληθούν νέες, άμφίβολης ποιότητας, θα διαστρεβλωθεί ή Άλήθεια, για να έξυπηρετηθεί το Ψέμμα.

όμίχλης, μέσα στην όποια θα άποπροσανατολισθούν οι πολλοί. Άν ένα ολοκληρωτικό καθέστώς θέλει να κρατηθεί στην έξουσία, είναι ύποχρεωμένο εκ των πραγμάτων όχι μόνο να έξαναγκάσει, αλλά και να πείσει αφ' ενός για την ιδεολογία του, και αφ' ετέρου να επιβάλει τη σιωπή, όχι μόνο σε εκείνους που καταδυναστεύει, αλλά και στους δικούς του, όσο και

θεωρία για την άνωτερότητα της Άρίας φυλής μέσα στα γραφεία του Υπουργείου Προπαγάνδας.

Και ως μη νομισθεί ότι όλα αυτά άνίκουν στον Ναζισμό και ότι, έφ' όσον ό Ναζισμός άνίκη στο παρελθόν, δέν έχουμε λόγους να προβληματιζόμαστε. Και στις μέρες μας ό ολοκληρωτισμός άφιερώνει μεγάλο μέρος της δραστηριό-

τητάς του στην έμπορεία τῶν λέξεων. Οἱ μορφωμένοι του, ταγμένοι ἀποκλειστικά σὲ αὐτὸν τὸν τομέα, ἔχουν ἐφεύρει καταπληκτικούς τρόπους, καὶ ὄχι μόνο γιὰ νὰ νοθεύουν τὶς ἔννοιες. Ἐπιχειροῦν ἀκόμη νὰ παίρνουν τὸ φωνητικὸ ἀποτυπῶμα τοῦ πολίτη, ὅπως οἱ ἀστυνομικοὶ παίρνουν τὰ δακτυλικά του ἀποτυπώματα. Ἐξ ἄλλου, δουλειά τους εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς ἐντελῶς νέας γλώσσας, ἐνός “New-speak” (= Νέα Ὀμιλία), ὅπως μᾶς λέει στὸ πασίγνωστο βιβλίον του 1984 ὁ Orwell.

Ἄς δοῦμε πῶς βλέπει ὁ συγγραφέας στὸ συγκεκριμένον βιβλίον τοὺς σκοποὺς τῆς Νέας Ὀμιλίας: *«Ὁ σκοπὸς τῆς Νέας Ὀμιλίας ἦταν, ὄχι μόνο νὰ δώσει ἕναν τρόπο ἔκφρασης τῆς κοσμοθεωρίας καὶ τῶν διανοητικῶν συνηθειῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ Σοσιαλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταργήσει κάθε ἄλλο τρόπο σκέψης. Ἡ πρόθεση ποὺ ὑπῆρχε ἦταν, ὅταν ἡ Νέα Ὀμιλία υἱοθετηθεῖ μιὰ γιὰ πάντα καὶ ἡ Παλαιὰ Ὀμιλία ξεχαστεῖ, μιὰ σκέψη αἰρετική – δηλαδὴ μιὰ σκέψη ποὺ βρίσκεται σὲ διάσταση μὲ τὶς ἀρχές τοῦ Ἀγγλικοῦ Σοσιαλισμοῦ– νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνει, τοῦλάχιστον ἕως τὸν βαθμὸ ὅπου ἡ σκέψη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς λέξεις. Ἡ Νέα Ὀμιλία εἶχε ὡς σκοπὸ ὄχι νὰ ἐξαπλώσει, ἀλλὰ νὰ περιορίσει τὸν ὀρίζοντα τῆς σκέψης, καὶ αὐτὸς ὁ σκοπὸς ἐξυπηρετήθηκε ἄμεσα, μειώνοντας στὸ ἐλάχιστον τὴν ἐκλογὴ τῶν λέξεων».* Ὁ Orwell προσθέτει ὅτι *«τὸ λεξιλόγιον τῆς Νέας Ὀμιλίας ἦταν ἔτσι φτιαγμένον, ὥστε νὰ δίνει μιὰ ἀκριβῆ καὶ συχνὰ μὲ πολλὰς ἀποχρώσεις ἔκφραση σὲ κάθε ἔννοια ποὺ ἕνα μέλος τοῦ Κόμματος θὰ ἠθέλε νὰ ἐκφράσει μὲ τὸν κατάλληλον τρόπο, ἀποκλείοντας συγχρόνως ὅλες τὶς ἄλλες ἔννοιες, καὶ ἀκόμη καὶ τὴ δυνατότητα νὰ τὶς πλησιάσει κανεὶς μὲ ἕμμεσες μεθόδους».*

Φυσικὰ ὁ συγγραφέας λέει ὅτι ἐφευρέθηκαν νέες λέξεις καὶ ἐξαλείφθηκαν ἄλλες, κυρίως ἀνεπιθύμητες, ἢ ἀπογυμνώθηκαν ἀπὸ κάποια ὀρισμένη σημασία

ποὺ εἶχαν ἄλλοτε. Ὡς παράδειγμα προβάλλει τὴν τόσο εὐαίσθητη λέξη «ἐλεύθερος». Στὴ Νέα Ὀμιλία μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ μόνο σὲ ἐκφράσεις ὅπως «ὁ δρόμος εἶναι ἐλεύθερος» ἢ «θὰ εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὶς τρεῖς ἕως τὶς πέντε», ποτὲ ὅμως σὲ ἐκφράσεις ὅπως «εἶμαι ἐλεύθερος ἄνθρωπος» ἢ «εἶμαι πνευματικὰ ἐλεύθερος». Ἡ σκόπιμη ὑποβάθμιση τῆς λέξεως εἶναι φανερή. Ἡ πρωταρχικὴ τῆς σημασία εἶχε ἀποκλεισθεῖ καὶ εἶχε ἀποδυναμωθεῖ τόσο, ὥστε νὰ εἶναι ταυτόσημη μὲ τὸ ἀνώδυνο ἐπίθετο «δι-αθέσιμος».

Αὐτὰ ἐγράφοντο τὸ 1948, ὅμως δὲν εἶναι ἀποκρήματα τῆς φαντασίας τοῦ Orwell. Οἱ μηχανισμοὶ γιὰ τὴ δημιουργία γλώσσας ποὺ νὰ ταιριάζει στοὺς σκοποὺς τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ εἶχαν τεθεῖ σὲ κίνηση πολὺ ἐνωρίτερα, καὶ ὁ Orwell τοὺς ἐγνώριζε πολὺ καλά. Σὲ πρῶτο στάδιον γίνεται ἡ ἀπόσπαση τῶν λέξεων ἀπὸ τὰ πράγματα· ἡ αὐθαίρετη αὐτονόμηση τῶν λέξεων ἀπὸ τὰ πράγματα στὸ πλαίσιο μιᾶς ρητορικῆς ποὺ εἶναι αὐτοσκοπός, ποὺ πολλαπλασιάζει τὰ συνήματα, ὅπως πολλαπλασιάζονται τρελὰ τὰ καρκινογόνα κύτταρα. Ὁ Χίτλερ ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐπαναστάσεις γίνονται μὲ τὶς ὀμιλούμενες λέξεις, καὶ ὁ Χίτλερ ὑπῆρξε πρώτης τάξεως δημαγωγός. Ὁ Λένιν συνιστοῦσε τὴν κυριαρχία τῆς γλώσσας, δηλαδὴ τὴ δημιουργία μιᾶς γλώσσας στὴν ὁποία θὰ ὑπάρχουν οἱ λέξεις-κλειδιά ποὺ θὰ ἔχουν τὴ σημασία ποὺ τὸ Κόμμα θὰ θεωροῦσε προσφορώτερη. Ἔτσι ἔχουμε τὶς λέξεις «Δημοκρατία», «Ἐλευθερία», «ἔχθρος τοῦ λαοῦ», «σαμποτέρ», «ἐργοτάξιο».

Ἄς πάρουμε ὡς παράδειγμα τὴ λέξη «ἐργοτάξιο». Τί εἶναι «ἐργοτάξιο»; Γιὰ κάθε ἄνθρωπο ποὺ σκέπτεται ἐλεύθερα καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ ἕναν ὀρισμὸ ἀνταποκρινόμενο στὴν πραγματικότητα, τὸ ἐργοτάξιο εἶναι ἕνα πρόχειρο ἐργαστήριον σὲ χῶρον ἀνοικτὸ ἢ περιφραγμένον, ὅπου

ἐργάτες και τεχνίτες ἐκτελοῦν τὶς προεργασίες γιὰ τὴν ἐκτέλεση κάποιου τεχνικοῦ ἔργου. Ὅμως τί ἐννοοῦσαν ὡς «ἐργοτάξιο» τὰ ὄργανα τοῦ Κόμματος στὴ Ρωσία; Μᾶς τὸ λέει καθαρὰ ὁ ἐργάτης Martchenko στὸ βιβλίο του *Mon temoignage (Ἡ μαρτυρία μου)*, ποῦ ἐκδόθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1970. Ἀφηγεῖται, λοιπόν, ὁ Martchenko ὅτι κάποιος ἀναπληρωτὴς Ἐπίτροπος τῆς Τουρκμενίας, ξέροντας ὅτι τὸν ἐξαποστέλλει γιὰ ἕξι χρόνια σὲ στρατόπεδο ἐργασίας, τοῦ εἶπε:

– Θὰ ξεκινήσεις γιὰ ἓνα ἐργοτάξιο κομμουνιστικῆς νεολαίας. Θὰ εἶσαι ἓνας νεαρὸς κομμουνιστής.

Ὅταν ὁμως ὁ Martchenko ἀντικρῶζει τὴν πραγματικότητα, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὸν ἔχουν ἐξαπατήσει. Πρόκειται γιὰ στρατόπεδο. Παντοῦ συρματοπλέγματα, πύργοι, σκοπιές, κρατούμενοι μὲ ριγωτὲς φόρμες. Αὐτὸ ἦταν τὸ «ἐργοτάξιο».

Τὴν ἀδιαφορία γιὰ τὴν Ἀλήθεια και τὴ σκόπιμη διαστρέβλωσή της μὲ ὄργανο τὴ γλῶσσα ἀνακαλύπτουμε σὲ ἓνα χωρίο τοῦ Σολζενίτιν στὸ βιβλίο του *Περίπτερο καρκινοπαθῶν*. Ὁ Diomka, ἓνας νεαρὸς ποῦ νοσπλεύεται στὴν πτέρυγα καρκινοπαθῶν μαζὶ μὲ τὸν Κοστογκλότωφ, τὸν ἦρωα τοῦ βιβλίου, ἐρωτᾷ:

– Τί εἶναι ἡ ἐξυπνάδα;

Ὁ Κοστογκλότωφ, χρόνια ἐκτοπισμένος σὲ μιὰ μακρινὴ περιοχὴ, ὅπου ἀπέκτησε τρομακτικὲς ἐμπειρίες, και δὲν ἔχει καμμία ψευδαίσθηση σχετικὰ μὲ τὸ σύστημα, ἀποκρίνεται:

– Νὰ πιστεῦεις αὐτὸ ποῦ βλέπουν τὰ μάτια σου, μὴ πιστεῦεις αὐτὸ ποῦ ἀκοῦνε τὰ αὐτιά σου.

Μὲ δυὸ λόγια, ὁ ἐκτοπισμένος ἔχει συλλάβει τὴ διάστασι ἀνάμεσα στὴ γλῶσσα τοῦ Κόμματος και στὴν πραγματικότητά του.

Ὅμως στὸ ἔργο ὑπάρχει και ἡ νεαρὴ δημοσιογράφος ποῦ λαχταρᾷ νὰ κάνει καριέρα, και φυσικὰ ἀποδέχεται κάθε ἐπίσημη θέσι γιὰ ὀτιδήποτε. Σερβίρει, λοιπόν, στὸν Κοστογκλότωφ τὸ παρακάτω μάθημα:

– Τίποτα πιὸ εὐκόλο ἀπὸ τὸ νὰ πάρεις ἓνα καταθλιπτικὸ γεγονός ὅπως εἶναι και νὰ τὸ περιγράψεις. Νὰ περιγράψεις αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει εἶναι πολὺ πιὸ εὐκόλο ἀπὸ τὸ νὰ περιγράψεις αὐτὸ ποῦ δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ ποῦ ξέρεις ὅτι θὰ ὑπάρξει. Αὐτὸ ποῦ βλέπουμε σήμερα μὲ γυμνὸ ὀφθαλμὸ δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ ποῦ πρέπει νὰ εἶναι, ποῦ θὰ εἶναι αὔριο. Ἀκριβῶς, λοιπόν, τὸ αὔριο, τὰ ὑπέροχά μας αὔριο πρέπει νὰ περιγράψουμε.

Ἡ νεαρὴ δὲ φιλοσοφεῖ. Ἀπλῶς, ἔχει δεχθεῖ τὴν πραγματικότητα τῶν στρατοπέδων, τῆς τρομοκρατίας, τῶν στερήσεων κλπ., και θωρακίζεται πίσω ἀπὸ μιὰ ἀφόρητη κενολογία, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημο ἔνδυμά της. Ἐδῶ ἡ δημοσιογράφος, ὀλοτελα ὑποταγμένη, πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται ὄχι γιὰ τὴν Ἀλήθεια, δηλαδὴ γιὰ τὴ ρωσικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια ποῦ πλασάρει τὸ Κόμμα.

Σχετικὰ μὲ αὐτὸ, ἄς προσέξουμε ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου τοῦ Berger, *Le naufrage d'une generation (Τὸ ναυάγιο μιᾶς γενιᾶς)*, τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό. Ἀναφέρει, λοιπόν, ὁ Berger

ὅτι στις ρωσικές φυλακές και στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως οἱ κρατούμενοι, συχνὰ μορφωμένοι ἄνθρωποι, ἔκαναν ἀτέλειωτες συζητήσεις γιὰ τὴ διάκριση μεταξὺ τῆς λέξεως “pravda” (= ἀλήθεια) καὶ τῆς λέξεως “istina”, ποὺ σημαίνει ἐπίσης ἀλήθεια. Ὁ Berger δὲν μπορούσε νὰ συλλάβει τὴ λεπτιὰ ἀπόχρωση τῶν δύο λέξεων. Τοῦ τὴν ἐξήγησε ὁμως ἓνας φιλόλογος:

– *Τὸ ἀντίστοιχο τῆς ἀλήθειας – “truth” στὴν ἀγγλική– εἶναι “istina”, ὄρος ποὺ καλύπτει συγχρόνως τὴν ἀφηρημένη ἔννοια τῆς ἀλήθειας καὶ τὴ συγκεκριμένη πραγματικότητα στὴν ὁποίαν ἐφαρμόζεται. Ἀντιθέτως, ἡ “pravda” ἀντιπροσωπεύει μιὰ καθαρὰ ρωσικὴ ἀντίληψη, τὴν ἀντίληψη μιᾶς ἀλήθειας ἀνώτερης, ποὺ ὑψώνεται στὸ ἄξιωμα τῆς Ἰδέας.*

Φαινομενικὰ ἡ διαφορὰ εἶναι μικρή, ὅταν ὁμως ἡ γλῶσσα γίνεται ὄργανο τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, τέτοιες ἀποχρώσεις μποροῦν νὰ προσλάβουν τραγικὲς διαστάσεις. Ὅταν τὸ 1936 ὁ Berger ἀνακρινόταν ἀπὸ κάποιον μέλος τοῦ Κόμματος, ἐτόλμησε νὰ ρωτήσει:

– *Γιὰ σὰς ἡ αὐθεντικότητα ἐνὸς γεγονότος δὲν ἔχει πράγματι καμμίαν ἀξίαν; Πιστεύετε ἀποκλειστικὰ σὲ αὐτὴν τὴν προκαθορισμένη ἀλήθεια, ποὺ εἶναι ἡ ἀλήθεια τοῦ Κόμματος;*

Ἡ ἀπάντηση τοῦ ἀνακριτῆ ἦταν ἡ ἀκόλουθη:

– *Ἡ “pravda” εἶναι αὐτὴ ποὺ διάβασα σήμερα στὸ φύλλο τῆς Pravda (ἐφημερίδας – ὄργανου τῆς κομματικῆς προπαγάνδας), καὶ ὅ,τι δὲν μπαίνει μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο δὲν εἶναι ἀντικειμενικὰ ἀληθινό. Ὅσο γιὰ τὶς εὐτελεῖς σας “istina”, αὐτὲς δὲν λογαριάζονται κἄν.*

Τὸ ὀλοκληρωτικὸ πνεῦμα εἶναι ἐκδηλο. Ἐνῶ στοὺς ἐλεύθερους ἀνθρώπους ἡ Ἀλήθεια εἶναι ἡ λυδία λίθος γιὰ ὅλες τὶς ἐπὶ μέρους ἀλήθειες, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐλευθερία ἔχει καταργηθεῖ ἐπιβάλλεται

μόνο ἡ προκατασκευασμένη ἀλήθεια τῶν ἰσχυρῶν, καὶ μάλιστα μετὰ γλωσσικὸ ἔνδυμα ποὺ προκαλεῖ ἀγανάκτηση ἢ ἀπδία – σχήματα, φόρμουλες, λέξεις-κλειδιά, αὐθαιρεσίες στὴ Σύνταξη καὶ στὴ Γραμματικὴ. Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν λέξεων διασπῶνται, τὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα, ὅσο πιὸ ἀνεπτυγμένο εἶναι, τόσο περισσότερο ὑποφέρει. Ἄς παρακολουθήσουμε τὴ Λυδία Τσουκόφσκαγια σὲ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς *La plongée*:

«Δὲν εἶναι λέξεις αὐτὲς, ἀλλὰ ἄδεια κοχύλια. Πιπίλες, σὰν αὐτὲς ποὺ δίνουν στὰ μωρά. Χωρὶς γάλα μέσα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ αὐτὲς τὶς λέξεις: δὲν ἔχουν περιεχόμενο. Δὲν ὑπάρχει τίποτα μέσα. Δὲν πρόκειται γιὰ προτάσεις, ἀλλὰ γιὰ συνδυασμοὺς σημείων. Δὲν πρόκειται γιὰ λέξεις, ἀλλὰ γιὰ ἔτοιμα κλισέ. Τὸ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἀπὸ τὴ μονοτονία τους».

(συνεχίζεται)

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Γ. ΣΚΑΡΒΕΛΗ-ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄

(συνέχεια από τὸ προηγούμενο)

Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται, τώρα, εἶναι τὸ ἐξῆς: Γιατί αὐτὴ ἢ υποβάθμιση τῆς γλώσσας καὶ ἢ παραχάραξη τῆς ἀλήθειας; Στὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα ὁ λόγος εἶναι φιωμένος, ἀντίλογος δὲν ὑπάρχει, οἱ προσωπικὲς ἀπόψεις ἀπαγορεύονται. Τί φοβοῦνται, λοιπόν, οἱ ἄρχοντες; Πρὸς τί ὄλη αὐτὴ ἢ δραστηριότητα γύρω ἀπὸ τὴ γλῶσσα;

Πρῶτα πρῶτα, γιατί μὲ τὴ βοήθεια τῆς κατάλληλα διαμορφωμένης γλώσσας τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστῶτων ἀποκόπτεται τὸ παρὸν ἀπὸ τὸ παρελθόν. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι κατασκευάζουν ἕνα γλωσσικὸ ὄργανο ποῦ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ παρὸν, ὅπως αὐτοὶ τὸ δημιουργοῦν, ἀλλὰ νὰ βοηθεῖ ἐπίσης καὶ στὴ λήθη ἢ στὴν καθημερινὴ ἐρμηνεία τοῦ παρελθόντος. Φυσικά, σὲ αὐτὸ βοηθοῦν καὶ ἄλλοι τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος, ὅπως ἡ ἱστοριογραφία, ὁ κινηματογράφος, τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, ὁ Τύπος, ἡ λογοτεχνία, τὸ θέατρο.

Ἄς ἐπανέλθουμε ὅμως στὴ γλῶσσα. Ἄς προσπαθήσουμε νὰ καταλάβουμε τί συμβαίνει στὸν τόπο μας. Μὲ τρόπο αὐθαίρετο καὶ ἀντιεπιστημονικό, ἔχει ἐπιβληθεῖ στὴ Διοίκηση καὶ στὴν Ἐκπαίδευση, στὸ Ραδιόφωνο, στὴν Τηλεόραση καὶ ὅπου ἄλλοῦ μιὰ γλωσσικὴ μορφή ποῦ πρέπει νὰ μᾶς προβληματίζει. Πρόκειται γιὰ μιὰ μορφή τῆς ἐλληνικῆς ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὴν καθημερινὴ ὁμιλία τοῦ

Μὲ τὴ βοήθεια τῆς κατάλληλα διαμορφωμένης γλώσσας τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστῶτων ἀποκόπτεται τὸ παρὸν ἀπὸ τὸ παρελθόν. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι κατασκευάζουν ἕνα γλωσσικὸ ὄργανο ποῦ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ παρὸν, ὅπως αὐτοὶ τὸ δημιουργοῦν, ἀλλὰ νὰ βοηθεῖ ἐπίσης καὶ στὴ λήθη ἢ στὴν καθημερινὴ ἐρμηνεία τοῦ παρελθόντος.

μέσου ἀνθρώπου, τὸν καθημερινὸ Τύπο, ὄχι ὅμως καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς Ἐπιστήμης. Φυσικά δὲν ἀναφέρομαι στὸν προφορικό λόγο, ὁ ὁποῖος εἶναι αὐθόρμητος καὶ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι ἄψογος. Ὁ καθένας μας ἐπικοινωνεῖ μὲ τοὺς γύρω του σὲ μιὰ γλῶσσα ἀνάλογη τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου του. Ὅμως ὁ γραπτὸς λόγος ἔχει –καὶ πρέπει νὰ ἔχει– τὶς δικές του ἀπαιτήσεις. Ἡ ὀρθόεπεια εἶναι βασικὸς ὄρος στὴν Ἐπιστήμη. Ἡ Φιλοσοφία, ἡ σύγχρονη Τεχνολογία, ἡ Ἱατρικὴ, ἡ Φυσικὴ, ἡ Χημεία, ἡ Ἀρχαιολογία, ἡ Ἱστορία, τὸ Δίκαιο, πολὺ συχνὰ ἀναγκάζονται νὰ δημιουργοῦν νέους ὄρους, ἀνύπαρκτους προηγουμένως, γιὰ νὰ ἐκφράσουν λεπτό-

τατες έννοιες, και τότε καταφεύγουν στην καθαρεύουσα ή στην αρχαία ελληνική, τη γλωσσική μας δεξαμενή.

Η αλλαγή μιας καταλήξεως και ή περιφραστική απόδοση μιας μετοχής δεν σημαίνει πάντοτε ότι όμιλούμε στη δημοτική. Για μια δημοτική άστραφτερή, χυμώδη, δουλεμένη από τον χρόνο, ως στραφοῦμε στα δημοτικά τραγούδια.

Τί θα γίνει όμως με έργα σπουδαία και αναντικατάστατα που έχουν γραφεί στην καθαρεύουσα; Αφήνω τα έργα της αρχαίας μας γραμματείας. Θα μεταλλάξουμε στη δημοτική τον Παπαδιαμάντη, τον Παπαρρηγόπουλο, τον Ροΐδη, τον Βερναρδάκη, την παλαιότερη Νομοθεσία, τα λειτουργικά κείμενα, τους Ύμνους του Ρωμανού και του Ίωάννου Δαμασκηνού; Θα είναι ιεροσυλία, πλαστογραφία. Αν δεν προνοήσουμε έγκαιρώς, τόσο οι σημερινοί μαθηταί, όσο και οι μετά μία γενιά Έλληνες, δεν θα κατανοούν ούτε τί «Φόνισσα» ούτε τό «Τῆ Ὑπερμάχῳ», αφού ήδη πολλοί δεν μπορούν να άπαγγέλλουν σωστά τό «Πάτερ Ἡμῶν» και τό «Πιστεύω».

Όμως οι υπεύθυνοι για τη γλωσσική μας κατάντια δεν φαίνονται να προβληματίζονται. Μήπως, λοιπόν, θέλουν αυτό ακριβώς, δηλαδή τό διαζύγιο με τό παρελθόν; Επιδιώκοντας τη δημιουργία ενός νέου τύπου ανθρώπου, του οποίου ό πνευματικός όρίζοντας θα είναι θλιβερά περιορισμένος και ή ιστορική συνείδηση παραγεμισμένη με ήλεγμένες και κατάλληλα παρασκευασμένες πληροφορίες, προνοούν και για την έγκατάσταση ενός παραπετάσματος ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν, ώστε να μη γίνεται τροφοδοσία του μεν από τό δέ.

Μέσα στην άγνοιά του, λοιπόν, ό νέος τύπος Έλληνα θα φέρεται άνεργμάτιστος και κακώς πληροφορημένος, σε ένα κόσμο όπου ή έθνική ταυτότητα άκόμπ ύπολογίζεται. Οι προηγμένοι

και φιλελεύθεροι λαοί, χωρίς να καλλιεργούν φανατισμούς και μισαλλοδοξίες, συντηρούν με περηφάνεια τη μνήμη τους, έξασφαλίζοντας έτσι την όμαλή συνέχειά τους. Και προβάλλει τό έρώτημα: Έχει ό όποιοσδήποτε, όποιος κι αν είναι αυτός, τό δικαίωμα να έπιβάλλει στη νέα γενιά μας αυτόν τον ευνουχισμό; Πώς έτσι αυθαίρετα και στο όνομα ποιός σκοπιμότητας τά σημερινά παιδιά –οί αύριανοί υπεύθυνοι, ύποτίθεται, πολίτες– πρέπει να στερηνθούν τη χαρά να διαβάσουν και να καταλάβουν τον «Ακάθιστο Ύμνο» ή τον «Χριστό στο Κάστρο»; Γιατί πρέπει να αλλάξουμε ταυτότητα έμεις οι Έλληνες, αφού έχουμε την πιό βαριά ταυτότητα του κόσμου; Για τό χατίρι τίνος; Ποιόν έξυπηρετούμε;

* * *

Πέρα όμως από τον φόβο του παρελθόντος, ό ολοκληρωτισμός έχει και άλλους λόγους να θέλει τη γλώσσα όργανό του: Έχει ανάγκη να δικαιωθεί. Όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, έχει και ό ολοκληρωτισμός τις εύαισθησίες του.

Φαντασθείτε μια κοινωνία ύποταγμένη σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς. Μπορείτε να είσθε βέβαιοι ότι ένδόμυχα οι περισσότεροι πολίτες αντιπαθούν την κυβέρνησή τους, και ή κυβέρνηση τό γνωρίζει καλά. Παρ' όλο που κρατεί τους πολίτες φιμωμένους, έχει ανάγκη από όρισμένα έπιχειρήματα, που κατασκευάζει όχι μόνο για τους αντίθέτους, αλλά και για τους δικούς της. Πρέπει να προληφθούν οι από μέσα άμφισβητήσεις. Επί πλέον, είναι άπαραίτητη και ή νομιμοφάνεια, κυρίως για τους έξω.

Άς θυμηθούμε με πόσο ανώδυνο γλωσσικό ένδυμα είχε καλύψει ό Ναζισμός τις διώξεις των Έβραίων, για τους όποιους ό Χίτλερ έτρεφε άπύθμενο μίσος. «Έπανεγκατάσταση» είχε βαπτισθεί ή έξορία χιλιάδων Έβραίων στην Πολωνία και ό έγκλεισμός τους σε στρατόπεδα.

Ἡ ἀρπαγὴ τῶν περιουσιῶν τῶν Ἑβραίων γινόταν μὲ ἄφρονη νομιμότητα. Μόνο ποὺ οἱ νόμοι ἦταν ἔτσι διατυπωμένοι καὶ μὲ τέτοιο περιεχόμενο, ὥστε κάθε ἑβραϊκὴ ἐπιχείρηση στὴν ἀρχὴ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ προσλαμβάνει στὸ διοικητικὸ τῆς συμβούλιο καὶ Γερμανούς, κατόπιν, λόγῳ περιορισμῶν καὶ ἀπαγορεύσεων, καταντούσε προβληματικὴ, καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης τῆς ἀναγκαζόταν νὰ τὴν πουλήσει σὲ Γερμανούς, φυσικά, καὶ σὲ τιμῆ... «λογικὴ». Καὶ ὅλα αὐτὰ, ἐπεὶδὴ ἔπρεπε οἱ Ἑβραῖοι νὰ πάρουν τὶς σωστὲς τοὺς διαστάσεις μέσα στὴ γερμανικὴ οἰκονομία. Κατὰ τὰ λοιπὰ, δὲν συνέβαινε τίποτε, ὅλα ἦσαν ὁμαλὰ καὶ νόμιμα. Οἱ ἀφέντες τῆς γλώσσας φρόντιζαν γι' αὐτό.

Ἄς πάρουμε ἓνα παράδειγμα, πάλι ἀπὸ τὴ Λυδία Τσουκόφσκαγια (*La plonge*, σελ. 68-69). Μᾶς περιγράφει τὶς συνθηκὲς ἐργασίας στὰ ὄρυχεῖα, ὅπου ὑπῆρχε ἄνιση μεταχείριση μεταξὺ ἀντιφρονούντων καὶ μισθωτῶν ἐργατῶν: «Οἱ μισθωτοὶ δούλευαν πιὸ κοντὰ στὴν ἐπιφάνεια, στὰ ἀνώτερα ἐπίπεδα, κι ἐμεῖς στὰ κατὰβαθα... ἔνατο, δέκατο ἐπίπεδο. Εἶχαν ἠλεκτροκίνητα καροτσάκια, ἐμεῖς ὁμως σπρώχναμε τὰ βαγονέτα μὲ τὰ χέρια. Ἐκεῖνοι δούλευαν ἕξι ὥρες τὴν ἡμέρα, ἐμεῖς δώδεκα. Ἐτρῶγαν κανονικά, ἀλλὰ σ' ἐμᾶς ἔδιναν 400 γρ. ψωμὶ τὴν ἡμέρα καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἄν δὲν συμπλήρωνες τὴ νόρμα, σοῦ ἔδιναν 200, ἂν αὐτὸ ἐπαναλαμβανόταν, ἔπαιρνες 100, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τὸ μηδέν. Ἐνας φαῦλος κύκλος, ἢ, ἀκριβέστερα, ἓνας κύκλος θανάτου».

Ὅπωςδὴποτε, εἶναι ἀκατόρθωτο νὰ πείσεις τοὺς ἀντιφρονούντες ὅτι ἡ μεταχείριση ποὺ τοὺς γίνεται εἶναι δίκαιη. Ὁ δόλος βρίσκεται στὸ γεγονός ὅτι καταβάλλεται προσπάθεια νὰ πεισθοῦν οἱ ἄλλοι, οἱ ἐλευθέροι ἐργάτες, ὅτι πρέπει νὰ τρῶνε ἥσυχοι τὸ ψωμὶ τους, νὰ ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς συνανθρώπους τους ποὺ δουλεύουν

στὰ βάρη τοῦ ὄρυχείου μὲ 400 γρ. ψωμὶ τὴν ἡμέρα, ἐφ' ὅσον βέβαια εἶναι τάχα «προδότες», «σαμποτέρ», «σκουλίκια», «ἔχθροὶ τοῦ λαοῦ». Πρέπει νὰ παραγεμιστεῖ τὸ κεφάλι τους καὶ νὰ ὀπλιστεῖ ἡ γλώσσά τους μὲ τέτοιες ἔτοιμες ἐκφράσεις, προτοῦ προλάβουν νὰ σκεφθοῦν.

Ἡ πλύση ἐγκεφάλου δὲν εἶναι μάταιη. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, οἱ ὀλοκληρωτικοὶ ἠγέτες λατρεύουν τοὺς μονολόγους, τὶς μεγαλοστομίες, τὰ ρητορικὰ σχήματα ποὺ ζαλίζουν καὶ θαμπώνουν, τὴ σοφιστεία, αὐτὴ τὴν κάλπικη ρητορικὴ, ὅπου οἱ λέξεις ἀπλῶς παρατίθενται ἢ μία δίπλα στὴν ἄλλη, χωρὶς νὰ δημιουργοῦν καμμία πρωτότυπη σκέψη, ἀφοῦ ἤδη ἡ κάθε λέξη ἔχει τὸ προκαθορισμένο τῆς νόημα. Καί, κατὰ κανόνα, ὁ λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει τὴν ἀπάτη.

Ἄλλωστε, ὅταν τέτοιοι ἠγέτες μιλοῦν, ὁ λαὸς σωπαίνει. Συχνὰ σωπαίνουν καὶ τὰ στελέχη, οἱ ἄμεσοι συνεργάτες τῶν ὀλοκληρωτικῶν. Ἡ σιωπὴ, τὸ ἀκριβὸς

ἀντίθετο τῆς ὁμιλίας, δὲν εἶναι πάντοτε ἀποδοχή, ἀλλὰ ἐνίοτε παίζει σπουδαῖο ρόλο μέσα στὸ ὀλοκληρωτικὸ σύστημα. Τὸ στέλεχος ξεχωρίζει, τόσο ἐπειδὴ ξέρει νὰ σωπαίνει, ὅσο καὶ ἐπειδὴ ξέρει νὰ ἐπιβάλλει τὴ σιωπὴ στοὺς ἄλλους μὲ πολλοὺς τρόπους. Συχνὰ εἶναι μιὰ συσσωρευμένη ὀργή, ποὺ περιμένει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκδηλωθεῖ.

Ὁ Kravtchenko διηγεῖται ὅτι στὴν πειναλέα Ρωσία τοῦ 1924, σὲ ἓνα βαγόνι, οἱ ταξιδιώτες συζητοῦσαν γιὰ τὴ χρησιμότητα τῆς μουσικῆς. Ἕνας συνθέτης ὑποστήριζε ὅτι πρέπει νὰ δίνεται συσσίτιο καὶ στοὺς μουσικούς.

– *Οἱ οἰκοδόμοι τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν ἔχουν ἀνάγκη μουσικῆς; Πρέπει νὰ καταστήσουμε, λοιπόν, μηχανὲς χωρὶς ψυχὴ;* ἔλεγε.

Κάποιος ὅμως τὸν διέκοψε στυφά:

– *Οἱ ψυχὲς ἔχουν καταργηθεῖ, τοῦ λέει.*

Ἐπενέβη τότε ἓνας νεαρὸς μεταλλωρύχος (προφανῶς ὁ Kravtchenko), τότε μέλος τῆς Κομσομόλ (Κομμουνιστικῆς Νεολαίας), καὶ ἔβαλε τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Μίλησε μὲ θάρρος καὶ μὲ τὸ κύρος ποὺ τοῦ ἔδινε ἡ ιδιότητά του καὶ γιὰ ἄλλα θέματα, ὥσπου τὸ τραῖνο ἔφθασε στὸν προορισμὸ του. Πῶς ἀντέδρασαν οἱ συνταξιδιώτες; «*Ὅσοι δὲν συμμερίζονταν τὴ γνώμη μου, προτίμησαν φρόνιμα νὰ σωπάσουν*», γράφει.

Ὅμως, καθὼς ὁ ἴδιος ἀνεβαίνει στὴν κομμουνιστικὴ ἱεραρχία, γνωρίζει φρικτὰ περιστατικά. Προσπαθεῖ νὰ ἀναμιχθεῖ σὲ αὐτὰ ὅσο γίνεται λιγώτερο, ἀποφεύγει νὰ διαμαρτυρηθεῖ, καταφεύγει στὴ μελέτη. Σωπαίνει! Μιὰ ἔνοχη σιωπή, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ ἀντέξει, καὶ τελικὰ καταφεύγει στὴν Ἀμερική.

Ὅποιοι δὲν μπορεῖ νὰ σωπάσει καὶ ἐπιμένει νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο, ἀντιμετωπίζει τοὺς κεραυνοὺς τοῦ καθεστώτος. Ὅταν ὁ Αἰζενστάιν ἐγγύρισε

τὸ δεύτερο μέρος τῆς ταινίας «Ἴβαν ὁ Τρομερὸς», ἡ σταλινικὴ λογοκρισία τὸν κατηγόρησε ὅτι ἔδειξε «μεγάλῃ ἄγνοια στὸν τρόπο παρουσίας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, παρουσιάζοντας τὴν προοδευτικὴ ὁμάδα τῶν ὀπρίτσνικι (σημ.: ἰδιωτικὴ ἀστυνομία) τοῦ Ἴβαν τοῦ Τρομεροῦ σὰν μιὰ συμμορία ἐκφυλισμένων, κάτι σὰν τὴν ἀμερικανικὴ Κού-Κλούξ-Κλάν, καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ἴβαν, ἀνθρωπο μὲ χαρακτηριστὰ καὶ ἰσχυρὴ βούληση, σὰν ἓνα πλάσμα ἀδύνατο καὶ ἄβουλο, κάτι σὰν τὸν τύπο τοῦ Ἄμλετ».

Στὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, ἡ ἔκφραση γνώμης γιὰ ὅποιοδήποτε ζήτημα εἶναι ἀρμοδιότητα τῆς ἐξουσίας. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώνει προσωπικὲς ἀπόψεις. Ἀπλῶς τοῦ παραχωρεῖται τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράσει τὶς ἀπόψεις τῆς ἐξουσίας, ὄχι τὶς δικές του.

Στὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, ἡ ἔκφραση γνώμης γιὰ ὅποιοδήποτε ζήτημα εἶναι ἀρμοδιότητα τῆς ἐξουσίας. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώνει προσωπικὲς ἀπόψεις. Ἀπλῶς τοῦ παραχωρεῖται τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράσει τὶς ἀπόψεις τῆς ἐξουσίας, ὄχι τὶς δικές του. Εἶναι γνωστὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Μπόρις Πάστερνικ *Δόκτωρ Ζιβάγκο*, τὸ ὁποῖο ἐ γνώρισε μεγάλῃ ἐπιτυχία στὴ Δύση. Στὴ Ρωσία ὅμως κρίθηκε κακό, γράφει ὁ Mandelstam, ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Πάστερνικ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρει γνώμη γιὰ τὴ ρωσικὴ πραγματικότητα. Οἱ ἀφεντὰδες δὲν τοῦ εἶχαν παραχωρήσει τέτοιο δικαίωμα. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι καὶ

οί Ναζι είχαν κάψει πανηγυρικά όλα τα έργα που δὲν ταίριαζαν καὶ δὲν βόλευαν τὴ δική τους κοσμοθεωρία.

* * *

Κάποτε ὁ κόσμος ταλαιπωρήθηκε ἀπὸ τὴν Ἰερὰ Ἐξέταση, ἀλλὰ δὲν συνειτίσθηκε. Ἀκόμη καὶ σήμερα, στὴν κατάλληλη στιγμή, ὁ πρῶτος τυχὼν ἐπιτίδειος κατασκευαστὴς μιᾶς εὐλογοφανοῦς θεωρίας ἐξαπατᾷ εὐκολώτατα τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα παγιδεύονται καί, χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν, ὀδηγοῦνται σὲ ὀπισθοδρομηση. Ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ πονηρὰ ἢ γλῶσσα, κατὰ τὴ μέθοδο τῶν ἀρχαίων Σοφιστῶν. Ὁ Πλάτων εἶχε ἀντιληφθεῖ τὸν δόλο καὶ τὸν κίνδυνο.

Σήμερα προβάλλεται ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἀμφισβήτηση πού ἔσπειραν οἱ ἀρχαῖοι Σοφισταὶ ὑπῆρξε στοιχεῖο θετικό. Ἀσφαλῶς, σὲ πολλοὺς τομεῖς ἡ πρόοδος ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία, τὴν ἀναζήτηση. Ὁ φυσικός, ὁ χημικός, ὁ βιολόγος, ὁ διαστημικός ἐρευνητὴς κλπ. πρέπει νὰ ἀμφιβάλλει γιὰ πολλὰ πού θεωροῦνται δεδομένα, ὥστε ἐρευνώντας νὰ ἀνοίξει ἐνδεχομένως νέους δρόμους στὴν Ἐπιστήμη. Τί συμβαίνει ὁμως, ὅταν ἡ ἀμφισβήτηση ἐπεκτείνεται καὶ σὲ ἀξίες ἠθικοῦ περιεχομένου, οἱ ὁποῖες εἶναι παγιωμένες καὶ ἀπαραίτητες γιὰ τὴ στήριξη τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος;

Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι φανερὰ στὴν ἐποχή μας, ἐποχὴ τῆς ἀμφισβήτησης. Χωρὶς νὰ ὑποστηρίζουμε ὅτι ἡ κοινωνία πρέπει νὰ εἶναι στατική, μπορούμε νὰ ἀμφισβητήσουμε πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἀμφισβήτησης. Καὶ ἰδιαίτερα μπορούμε νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴ γλωσσικὴ τῆς ἐπένδυση, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἰσχυρίζεται ὅτι λέει τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους, στὴν πραγματικότητα τὰ καλύπτει μὲ λέξεις πού ἠχοῦν εὐχάριστα καὶ συμπληρώνει τὴν ἀπάτη μὲ ἐπιχειρήματα σοφιστικοῦ τύπου. Ἔτσι, ἡ ἰσοπέδωση μετονομάσθηκε σὲ «ἰσότητα», ἡ ἐλευθερία τῶν ἠθῶν

«χειραφέτηση», ἡ ἀποφυγὴ τῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν καθηκόντων «δικαίωμα στὴ ζωὴ». Κανείς δὲν μιλᾷ γιὰ ὑποχρεώσεις, θυσίες, αὐταπάρνηση. Μιὰ ἠθικὴ μὲ τέτοιους κανόνες εἶναι, λένε, πεπαιτωμένη, ἀν ὄχι ἀντιδραστικὴ. Ἀντιδραστικὴ στὴν πρόοδο. Ποιὰ πρόοδο ὁμως;

Τὸ ἐκπληκτικὸ εἶναι ὅτι κάθε σωστὴ πρόοδος ὀφείλεται ἀκριβῶς στοὺς ἀνθρώπους πού πιστεύουν στὸ καθῆκον, στὴ θυσία, στὴν αὐταπάρνηση. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὸ διεστραμμένο παιχνίδι τοῦ ψεύδους ἐτέθη σὲ ἐνέργεια, ὥστε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ διάδοση τοῦ ψεύδους. Σκόπιμοι καὶ αὐθαίρετοι χαρακτηρισμοὶ τείνουν νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ μᾶς διαχωρίσουν σὲ προοδευτικούς καὶ ἀντιδραστικούς, σὲ φωτισμένους καὶ σκοταδιστὲς, σὲ προνομιούχους καὶ μὴ προνομιούχους. Μηνύματα διχαστικά. Ἀλλὰ, ἐπὶ τέλους, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἀντίλογος. Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ στὰ ὁποῖα τὴν ἔχουν καταδικάσει ἀνθρώποι μὲ ὀλοκληρωτικὴ νοοτροπία. Κάποιοι πρέπει νὰ ἀποδώσουν στὶς βασικὲς ἔννοιες τὸ ὀρθό τους περιεχόμενο καὶ νὰ ἀποκαλύψουν τὴν ἀπάτη.

Ὅσα ἐκτίθενται ἐδῶ δὲν ἀνήκουν στὸν χῶρο τῆς θεωρίας. Προέρχονται ἀπὸ τὴν παρατήρηση μιᾶς πρακτικῆς καὶ ὀρισμένων διαδικασιῶν πού πραγματοποιήθηκαν στὸ παρελθόν, ἀλλὰ συμβαίνουν καὶ στὶς μέρες μας. Εἶναι συμπτώματα μιᾶς ἀντιπνευματικῆς καὶ ἀνελεύθερης νοοτροπίας, ἡ ὁποία ἐξαπλώνεται ὑπουλα καὶ ἔχει ὅλα τὰ μέσα νὰ μᾶς παραπλανήσει, κρύβοντας τὸ ἀληθινὸ τῆς πρόσωπο. Μᾶς ἔχει κυριεύσει ἡ ὕλοφροσύνη. Ἀλοῖμονο στὴ νέα γενιά.

Ὅμως «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ». Οἱ φορεῖς αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἄς κατέβουν στὸν στίβο.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ Γ. ΣΚΑΡΒΕΛΗ-
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ